



# Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

*Journal of Academic Language and Literature*

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2021

**Gökçe ULUS**

Dr., Atılım Üniversitesi /Türkiye  
gokce.ulus@atilim.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-2658-410X>

## **Deyişbilimsel Çözümleme Yoluyla Nâzım Hikmet'in "Dünyanın En Tuhaf Mahluku" Şiirinin İncelenmesi**

*The Poetry of Nâzım Hikmet Through Scientific  
Analysis Investigation of "The World's Weirdest  
Creatures"*

### **Araştırma Makalesi/Research Article**

Geliş Tarihi/Received: 17.11.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 23.02.2021

Yayım Tarihi/Published: 30.04.2021

### **Atıf/Citation**

Ulus, Gökçe (2021). . Deyişbilimsel Çözümleme Yoluyla Nâzım Hikmet'in "Dünyanın En Tuhaf  
Mahluku" Şiirinin İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1), s. 149-170.

DOI: 10.34083/akaded.827311.

Ulus, Gökçe (2021). The Poetry of Nâzım Hikmet Through Scientific Analysis Investigation of "The  
World's Weirdest Creatures. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (1), p. 149-170. DOI:

10.34083/akaded.827311.



<https://doi.org/10.34083/akaded.827311>



Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.  
This article was checked by iThenticate.

## Öz

Nâzım Hikmet Ran, Türk Edebiyatı'nın en güçlü şairlerinden biridir. Dünya görüşüyle uyumlu olarak, şiirde büyük bir devrim yaptığı söylenebilir. Söyleyiş, konu ve biçim açısından şiirleri yenilikler barındıran eserlerdir. Özgürlük, barış, umut, mücadele, aşk, ölüm, hasret, eşitlik Nâzım Hikmet şiirlerinin en sık rastlanan temleridir. Geniş kitleler için sembol haline gelen Nâzım Hikmet, Cumhuriyet Dönemi'nde serbest müstезat biçiminin ilk ve başarılı örneklerini vermiştir. Şair kimliğiyle öne çıkan Nâzım Hikmet'in düzyazıları, mektupları, çevirileri, senaryoları da vardır. Uzun yıllar mahkûm olmuş ve hayatının son döneminde ülkesine hasret yaşamak zorunda kalmıştır. Her döneminde Türkçeyi ustalıklı kullanır. Şiirindeki ustalığını şiirin sesinde, üslûbunda ve anlamında göstermekle kalmamış; görsel düzenlemesiyle şiirdeki duyguları görünür hâle getirmiştir.

Bu makalede Nâzım Hikmet'in 1947 yılında yayımlanan *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiiri, deyişbilimin ışığında incelenmiştir. Bu çalışmada koşutluk, yineleme, önceleme ve sapma ölçütleri kullanılacaktır. Şiirin anlamına ulaşmak için izlenen bu yolu kullanarak birinci bölüm "Sözbilimsel Ögeler", ikinci bölüm "Kurgu ve Yapı Taslakları" başlığı altında incelenecektir. Şiirdeki dil kullanımları üzerinden sonuç bölümünde bir yargıya varılacaktır. Söyleyiş özelliklerinin şiirin anlamını destekleme noktasında oynadığı rol ortaya konmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Nâzım Hikmet, şiir, deyişbilim

## Abstract

*Nâzım Hikmet Ran, is one of the most powerful poets of Turkish Literature. He made a great revolution in Turkish poetry, which is in line with his ideology. Poems are works of innovation in terms of discourse, subject and form. Freedom, peace, hope, struggle, love, death, longing, equality are the most common themes of Nâzım Hikmet's poems. He has become a symbol for the masses. Nâzım Hikmet created new and successful examples of poetry in the Republic Period. Nâzım Hikmet, known as a poet, also has prose, letters, translations and scenarios. He was imprisoned for many years and had to live longing for his country in the last period of his life. He has always used Turkish skillfully. He not only demonstrated his mastery of poetry in the voice, style and meaning of the poem; but also made the emotions in poetry visible with its visual arrangement. He showed his mastery of poetry in the sound, style and meaning of the poem; moreover, he made the emotions in poetry visible with his visual arrangement.*

*In this article, Nâzım Hikmet's poem *The World's Weirdest Creatures*, published in 1947, was analyzed in the light of stylistics. In this branch of science, parallelism, repetition, prioritization and deviation criteria will be used while analyzing literary texts.*

*Using this way to reach the meaning of the poem, the first part addresses to "Speech Elements", the second part will be examined under the title of "Setup and Building Drafts". A judgment will be made in the conclusion section over the use of language in poetry.*

*The role played by the features of discourse in supporting the meaning of the poem will be tried to be revealed.*

**Keywords:** *Nâzım Hikmet, poetry, stylistics*

## Giriş

Her toplumun kendi şeklini belirlediği dil, canlı ve karmaşık bir varlık olduğundan onu açıklığa kavuşturmak, korumak veya geliştirmek gibi amaçlarla çok farklı inceleme alanları geliştirilmiştir. Üslûp bilim, her şiir için farklı kuralların geçerli sayılabileceği dili, kendi yöntemiyle ele alır. Şiiri anlama çabasının ilk adımında üslûp bilim sesleri ve sözcükleri anlamlandırır. İnsanlar arasındaki bildirişmenin verici ve alıcı arasında, ikisi için de ortak olan bir dizgeyle sağlanabileceğini söyleyen Aksan (2007: 44) anlamanın gerçekleşmesini aynı gereçlerin kullanılmasına bağlar. Kullanılan gereç olarak ortak dilin bulunması, dilin her birey tarafından aynı şekilde kullanılacağı anlamına gelmez. Bireyler, dildeki özel kullanımlarıyla kendi duygu, düşünce veya durumlarını, yarattıkları metne yansıtabilir. Dil ortak olsa da sayısız farklı kullanım söz konusudur.

Umberto Eco, metne farklı yaklaşımların olması gerektiğini savunur. Farklı yollardan girilebilecek bir orman metaforu yaratarak o ormanın herkes için olduğunu söyler (1995: 16). Herkes kendini ilgilendiren olaylar ve çıkarımlar peşine düşebilir; çünkü okurlar, yaşamlarına yön verebilecek formülü kurmaca yapıtlarda ararlar (Eco 1995: 157). Bu yaklaşımla okur metni yorumlamış değil, kullanmış olur. Metni yorumlamak için okurun metni esas alması, yazarla sadece metin üzerinden bağlantı kurmasına imkân sağlayan yaklaşımlardan birisi dilbilimin bir dalı olan değişibilimdir.

Değişibilim yani üslûp bilim; üslûp bilgisi olarak açıklanabilecek, Batı'da "Stylistics" adıyla anılan inceleme alanıdır. Bu disiplinde eserin taşıdığı özellikler nesnel bir bakış açısıyla üslûp bilgisi yönüyle ele alınır. Değişibilim 1960'lerden günümüze gittikçe önem kazanmıştır. Değişibilimde aynı dili konuşan kişilerin, dildeki bireysel kullanımları *lehçe (dialect)*, *deyiş (style)* gibi eldeki verilerle incelenir (Özünü 2001: 22). Eserin kurgu ve yapı taslaklarının; koşutluk, yineleme, öneleme ve sapmalar yoluyla çözümlenmesi değişibilimsel inceleme yoluyla mümkün olur. Öztekin'e göre dilin sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve anlambilimi dallarında da kendini gösterir (2010: 58). Dilin özne kullanımlarının söyleyişte yarattığı farklı etkileri ortaya koyan üslûp bilimde söyleyiş ve anlam birbirini destekler. Üslûp dilin pratik kullanımı olarak bir dil sistemi ortaya koyar. Metnin anlamına erişmek için

mevcut dilsel birimlerin tahlil edilmesi üslûbu aydınlatacak ve okura farklı bir pencere açacaktır. Çetişli'ye göre üslûp; içerik, yapı ve dil üçlüsünün ilişkisini ortaya koyacak olan senteze imkân sağlar (2003: 32). Üslûp her bireyde ve her metinde farklı nitelikleri ortaya koyan bir değerdir. Yazarın ya da söylenin kendine has duyuş ve düşünüş biçimi, yazınsal ölçütlerle dışavurumudur.

Nâzım Hikmet'in şiirlerinde üslûp özelliklerini tahlil edebilmek ve şairin seçtiği kullanımlara *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiiri üzerinden bakılmaya çalışılacaktır. Şiirin tamamı şöyledir:

### **Dünyanın En Tuhaf Mahluku**

- 1) Akrep gibisin kardeşim,
- 2) korkak bir karanlık içindesin akrep gibi.
- 3) Serçe gibisin kardeşim,
- 4) serçenin telaşı içindesin.
- 5) Midye gibisin kardeşim,
- 6) midye gibi kapalı, rahat.
- 7) Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim.
- 8) Bir değil,
- 9) beş değil,
- 10) yüz milyonlarlasın maalesef.
- 11) Koyun gibisin kardeşim,
- 12) gocuklu celep kaldırıncasın sopasını
- 13) sürüye katılıverirsin hemen
- 14) ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye.
- 15) Dünyanın en tuhaf mahlukusun yani,
- 16) hani şu derya içre olup
- 17) deryayı bilmiyen balıktan da tuhaf.
- 18) Ve bu dünyada, bu zulüm
- 19) senin sayende.
- 20) Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeysen eğer
- 21) ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak
- 22) kabahat senin,
- 23) — demeğe de dilim varmıyor ama —
- 24) kabahatın çoğu senin, canım kardeşim!

1947 (Ran 2009: 150)

Nâzım Hikmet'in yirmi dört dizeden meydana gelen *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiirinde dil kullanımı, üslûp bilimsel çözümleme yöntemine bağlı kalarak incelendiğinde sözü edilen dört başlığın yani koşutluk, yineleme, öneleme ve sapmaların çeşitli şekilleri ve diğer başlıklara örnek teşkil eden kullanımların olduğu görülür.

## 1. Sözbilimsel Ögeler

Şiiri oluşturan sözcüklerde görülen ses olaylarının ve dilin özel kullanımlarının inceleneceği bu bölümde ses değişiklikleri ile karşılaşılır. *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* başlıklı şiirdeki sözbilimsel ögeler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

### 1.1. İç Hece Düşmesi

Sözcüğün ortasında bir hecenin veya sesbirimin düşmesi yoluyla olur. İncelenen şiirde yalnızca iki kelimedede örneği görülür. Bu ses olayı çoğunlukla söyleyişi kolaylaştırmak için istem dışı ortaya çıkıyor olsa da harf çatışmalarına dayanan sebeplere de bağlanabilir. Aşağıdaki örneklerde sözcükler yeni bir ek alırken bu olaylar meydana gelir. 7. dizede iyelik eki alan "ağız" sözcüğünün ikinci hecesindeki "ı" sesi düşer ve sözcük "ağzı" şeklinde yazılır.

"Kaldır-" fiili türetilirken kelime kökünde "k" ünsüzü düşer. Sözcüğün kökü aslında "kalk-" fiildir. Fiilden fiil türeten "-dır-" yapım eki kökteki "k" sesinin düşmesine neden olur:

"gocuklu celep kaldırınca sopasını" (12)

İç hece düşmeleri dilin pratik kullanımında dile yerleştiği gibi şiirde de kullanılır.

### 1.2. Ses Değişimi

Ses değişimi ünlü veya ünsüz harflerde görülebilir. Bir sözcükte, özellikle ünlülerin yerlerini başka bir ünlüye bırakması olarak aktarılabilen bu değişimler ünlü daralması, ünsüz benzeşmesi veya ünsüz yumuşaması biçiminde görülür.

İncelenen şiirde ses değişimlerinin yanı sıra 16. ve 17. dizelerde Hayalî'nin meşhur beytinin pastiş yapıldığı görülür. Burada ses değişiminin de bulunduğu "içre" kelimesine yer verilmesi; yapılan alıntıya gönderme yapabilmek ya da bilimsel zaman dışılık (Anachronism) yani eski dönem insanların ve olayların anlatım dilini, eski tamlamaları ve betimlemeleri kullanmak şeklinde açıklanabilir.

"hani şu derya içre olup (16)

deryayı bilmiyen balıktan da tuhaf." (17)

17. dizede geçen yukarıda belirtilen "balıktan" sözcüğünde ses değişimi vardır. Ayrılma hal eki "-den" in "k" sert ünsüzü ile biten "balık" kelimesine gelmesiyle ilk ünsüzü sertleşmiş, değişmiştir. Olumsuzluk ekinde bulunan -e sesinin de -i harfine dönüşür.

21. dizede “şarap” sözcüğünün sonundaki sert “p” ünsüzü, iyelik ekinin başındaki ünlü harfin etkisi ile yumuşamış “b” sesine dönmüştür:

“ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak” (21)

23. dizede olumsuzluk eki olan “-ma, -me”nin değiştiği görülür. “varmıyor” kelimesindeki gibi bir kullanımda, şimdiki zaman eki olan “-yor”un etkisi ile olumsuzluk ekinde bir ses değişimi (ünlü daralması) meydana gelir. 24. dizedeki “çok” sözcüğü de aldığı iyelik eki “-u” ile yumuşamaya uğramış ve ses değişimine bir örnek oluşturur:

“— demeğe de dilim varmıyor ama — (23)  
kabahatın çoğu senin, canım kardeşim!” (24)

## 2. Kurgu ve Yapı Taslakları

Kurgu ve yapı taslakları (shemes), anlam alanlarını ve şairlerin dil yapılarını oldukça etkilemiştir. Özünü’ye göre öneleme (foregrounding), koşutluk (parallelism), yineleme (repetition) ve sapma (deviation) gibi klasik sözbilimde her birinin birçok çeşidi olan yapı taslakları, yüzyıllardır şairlerin dil yapılarını değiştiren sözbilim oyunları olmuştur (2001: 30). Bu sözbilim oyunlarının *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* adlı şiirde söz konusu yapı taslaklarının farklı görünümleriyle karşılaşılır.

### 2.1. Koşutluk

Koşutluk; incelenen şiirdeki akıcılığın, sürükleyiciliğin oluşmasında önemli bir etkidir. Özünü, koşutluğu birbiriyle bağıntılı sözcükler, sözcük öbekleri ve tümceler arasındaki yapı benzerliği olarak tanımlar (2001:258). Bu şiirde ölçü ve uyak bakımından kesin kurallara bağlı bir paralelizmden bahsedemsek de sözcükler arasındaki anlam ve yapı paralelliği şiirin etki gücü ile akılda kalıcılığını artırır.

İlk dizeden başlayan benzetmeler şiirin tamamına hâkim olan koşutluğun bir kısmını oluşturur. Seslenilen kişiye “gibi, gibisin” edatları ile insanın taşımaması gereken olumsuz pek çok özellik yüklenir. Bu özellikler ve kurulan cümlelerin yapıları arasındaki benzerlik aynı zamanda anlamı pekiştirir. 1, 3, 5, 7 ve 11. dizeler sözdizim bakımından aynılık taşır. 2, 4 ve 6. dizelerde de bir önceki dizelerde kullanılan benzetmelerin örneklenmesi koşutluk örneğidir:

“Akrep gibisin kardeşim, (1)  
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi. (2)  
Serçe gibisin kardeşim, (3)  
serçenin telaşı içindesin. (4)  
Midye gibisin kardeşim, (5)  
midye gibi kapalı, rahat. (6)  
Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim. (7)

...

Koyun gibisin kardeşim, (11)

...

ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak" (21)

Sözcüklerin türlerine ve cümledeki öge dizilişine göre dizelerde koşutluk vardır. Akrebin karanlık temsili ile birleştirilmesiyle aynı kurgu yapısına sahip diğer koşutluklar; serçe ve telaş, midye ve kapalı, sönmek ve yanardağ ağzı kelimeleriyle kurulur. Bütün bu koşutluklar korkma ve korkunçluk çağrışımı olarak kullanılır. Akrebin kendini korumak adına kamufle olması, serçenin telaşlandığındaki tepkileri, midyenin kendisini korumaya alma biçimi olan kabuk kapaması koşutluk oluşturan metaforlardır. Koyun, gocuk, celep sözcükleri de anlam ilişkileri yakınlığıyla aynı kurguya dâhil edilebilir. Şarap, ezilmek ve üzüm sözcükleri de önceki örnekler gibi sonuçtan sebebe varan, ilgi bütünlüğü taşıyan koşutluk örneği oluşturur.

## 2.2. Yineleme

Şiiri duymak ve duyumsamakta yinelemeler etkili ritim öğeleridir. Aksan yinelemeleri müzik öğelerinden sayar ve hatırda tutabilme, kalıcılık sağlama, oluşturduğu melodiyle okura / dinleyiciye zevk verme görevini yerine getirdiğini ifade eder (2005: 205). Yinelemeler ses veya sözcüklerin hareketli şiir çarkı içinde tekrar tekrar kullanılmasını sağlar. Koşutluk ve yineleme birbirini destekleyen; ancak birbirinden farklı sanatsal oyunlardır. Koşutluk bir yapı benzerliğidir; yineleme ise ses veya sözcük tekrarlarıdır. Değişibilimde yinelemeler sesbilgisi, biçimbilgisi, anlambilim ve metinsel yinelemeler sınıflandırmalarıyla incelenebilir (Özünü 2001: 114).

### 2.2.1. Biçimbirimsel Yinelemeler

Biçimbirimsel yinelemeler tasnifinde, çok sayıda inceleme ölçütü bulunur. Kullanılan eklerden bağlaçlara, sözcüklerin konumlarına kadar farklı kullanım şekilleri mevcuttur:

#### 2.2.1.1. Bağlaç Yinelemesi

Aynı ya da farklı türden bağlaçların iki veya daha fazla sefer tekrarlanması yoluyla meydana gelir. İncelenen şiirde bağlaç yinelemesi (polysyndeton) örnekleri verilmiştir. Şiirde en çok dikkat çeken kullanımlardan birisi "ve" bağlacının günlük kullanımdan farklı olarak "cümle başlarında sıkça kullanılmış olmasıdır. Beş kez kullanılan bu bağlaç her kullanımda cümle ve dize başındadır. Bu polysyndeton adı verilen bir şekildir. Bu tür anlatım, Aksan'ın ifadesine göre eski Yunan'a kadar giden; ancak Nâzım Hikmet'in kullanımından farklılık gösteren **polysyndeton** adı verilen biçem figürü, bir anlatım yoludur. Kimi

kaynaklar bunun özel bir ritim türü olduğunu belirtirler (2009: 181). Aşağıdaki dizelerde “ve” bağlacının ritmik biçimde yinelendiği görülür:

“Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim.” (7)

“ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye.” (14)

“Ve bu dünyada, bu zulüm (18)

senin sayende. (19)

Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyseğ eğer (20)

ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak” (21)

Günlük konuşmadan farklı, şiirsel söyleyişe uzanan bu yinelemeler anlamı desteklemek, söyleyişin yoğunluğu artırmak amaçlı kullanılmış olabilir. Ortaya çıkan ritim bir yönüyle zihinlerde hipnoz etkisi yapar.

### 2.2.1.2. Önyineleme

Dize başlarında görülen sözcük ya da sözcük gruplarının yinelenmesi yoluyla olur. Şiirde ahengi artıran bu kullanım biçiminde yineleme pekiştirme görevi de görür. Söz konusu şiirde bir üst başlıkta bağlaç yinelemesi örneği olarak verilen “ve” bağlaçları cümle başında kullanılmalarıyla aynı zamanda önyineleme örneği de oluştururlar. Bunun yanında diğer önyineleme örnekleri aşağıdaki gibidir:

“Serçe gibisin kardeşim, (3)

serçenin telaşı içindesin. (4)

Midye gibisin kardeşim, (5)

midye gibi kapalı, rahat.” (6)

“kabahat senin, (22)

— demeğe de dilim varmıyor ama — (23)

kabahatın çoğu senin, canım kardeşim!” (24)

### 2.2.1.3. Koşut / Paralel Yineleme

Yineleme türlerinin biçimbilimsel inceleme başlığı altında ele alınan koşut / paralel yineleme bir bölümde belli dize sonlarındaki sözcüklerin başka bir bölümde aynı yerlerde yinelenmesiyle yapılır (Özünü 2001: 121).

*Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiiri, belli bir dörtlük düzenine göre değil, serbest müstезat şeklinde kaleme alınmıştır. Rutin bir söz dizimi bulunmayan şiirde dize sonlarında toplamda altı kez kullanılan “*kardeşim*” hitabı, paralel yineleme örneği olarak alınabilir. İçten bir duygu ifadesi olan bu söz içerik bakımından son derece vurucu ifadeler barındıran şiirin geneline yayılmış sevecen, kucaklayıcı, bağışlayıcı hava ile tezat bir duygu durumu yaratır. Buradaki tezatlık sevdiği birine öfkelerini



göstermeye çalışan birini çağırır. Bu hitap kullanımı dört dizede "... gibisin kardeşim," söz takımı şeklinde geçer:

"Akrep gibisin kardeşim," (1)

"Serçe gibisin kardeşim," (3)

"Midye gibisin kardeşim," (5)

"Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim." (7)

"Koyun gibisin kardeşim," (11)

"kabahatin çoğu senin, canım kardeşim!" (24)

#### 2.2.1.4. Zıt Koşut Yineleme

Paralel yinelemeden şekilsel bir kullanım farkıyla ayrılan bu tür cümle ya da dize başlarındaki sözcük ya da sözcük guruplarının dize veya cümle sonlarında yinelenmesiyle yapılır. Bu yineleme çeşidi şiirde ilk iki dizede görülür:

"Akrep gibisin kardeşim, (1)

korkak bir karanlık içindesin akrep gibi." (2)

#### 2.2.1.5. Tırmanma (Climax)

Kelime veya kelime gruplarını gittikçe artan veya azalan önem sırasına göre dizmektir. Şiirde tırmanma örneği olan dizeler anlam olarak tanıma uymaktan öte, şekilsel olarak da anlamı destekler. Şair seslendiği kişinin olumsuz özelliklerini taşıyanların çok fazla olduğunu tırmanma ile ifade eder:

"Bir değil, (8)

beş değil, (9)

yüz milyonlarlasın maalesef." (10)

Şiirde geçen bir başka tırmanma örneği 20. dizede görülür. İçinde bulunulan durum somutlanırken gittikçe olumsuzlaşan ifadeler kullanılır:

"Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyseğ eğer" (20)

#### 2.2.1.6. Ek Yinelemesi

Bir metinde aynı ekin (yapım veya çekim eki) farklı sözcüklerde tekrarlanmasıdır. Şiirde en çok tekrarlanan ek 2. tekil kişi (-sın, -sin) ekidir. Şair, şiir boyunca içinde yaşadığı topluma hitaben bir kişiye seslenir. Bu söyleyiş tarzında "sen" dili kullandığı için en çok tekrarlanan ek 2. tekil kişi ekidir. Bu ekin kullanıldığı yerler şu dizelerdir:

“Akrep gibisin kardeşim, (1)  
 korkak bir karanlık içindesin akrep gibi. (2)  
 Serçe gibisin kardeşim, (3)  
 serçenin telaşı içindesin. (4)  
 Midye gibisin kardeşim,” (5)

“Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim.” (7)

“yüz milyonlarlasın maalesef. (10)  
 Koyun gibisin kardeşim, (11)  
 gocuklu celep kaldırınca sopasını (12)  
 sürüye katılıverirsin hemen (13)  
 ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye. (14)  
 Dünyanın en tuhaf mahlukusun yani,” (15)

Tekrarına rastlanan diğer ekler, şart eki ve sonrasında 1. çoğul kişi ekleridir. 20 ve 21. dizelerde bu kullanıma art arda rastlanır:

“Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyseğ eğer (20)  
 ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak” (21)

İlgi (tamlayan eki) ve iyelik (tamlanan eki) de tekrarlanan eklerdendir. Benzetme ögesinin çok kullanılmasıyla birlikte bu eklerin, şiirin tamamına dengeli bir şekilde yayıldığı görülür:

“serçenin telaşı içindesin” (4)  
 “Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim.” (7)  
 “gocuklu celep kaldırınca sopasını” (12)  
 “Dünyanın en tuhaf mahlukusun yani,” (15)  
 “senin sayende.” (19)

“ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak” (21)

“— demeğe de dilim varmıyor ama —” (23)  
 “kabahatın çoğu senin, canım kardeşim!” (24)

### 2.2.2 Anlambilimsel Yinelemeler

Anlambilimsel yinelemeler bir yapıtta mevcut anlamı yinelemek demektir. Çift anlamlılık, eş söz kullanımı ya da ortaya atılan tez yinelenerek kullanılabilir. Todorov

anlam konusunu yorumlarken anlamın hiçbir zaman bir metnin içine düpedüz konulmuş ya da saklanmış olmadığını söyler ve anlamı hiç durmayan bir mekiğe benzetir. "Bir yanda yapıtın diliyle öte yanda yapıtın içinde olmayan ama yapıtın gerçekleşmesi için gerekli olan bağlamlar arasında sürekli bir gidiş geliş." der (2001: 10). Dolayısıyla bir dil teknisyeninin anlamı olduğu gibi açımdayabilmesi ya da açığa çıkarması gerekmez. Burada olan şey mevcut iletiyi anlamı destekleyici biçimde pekiştirmektir.

Söz konusu şiirin tamamında destekleyici pekiştirici olarak bağdaşıklık hâkimdir. İçerikte çok tutarlı bir bütünsellik söz konusudur. Olumsuz nitelikler yüklenen kişinin özellikleri farklı örneklerde yinelenmiştir. Eğer şiir bir zincire benzetilecek olursa kavramlar halka görevinde kullanılmıştır denilebilir.

İlk dizede adı geçen "akrep", 2. dizede "korkak bir karanlık ıçındesin akrep gibi" şeklinde sürdürülür. "akrep" korku ve karanlık kavramları birbiriyle iç içedir.

İkinci dizede geçen "serçe", 4. dize "serçenin telaşı ıçındesin" cümlesiyle açıklanır. "ıçındesin" kelimesi çift anlamlılık örneği gösterir. 2. dizede "durumunda olma" anlamı verirken 4. dizede "telaşını taşıyorsun" anlamında kullanılmıştır.

"ıçındesin" sözcüğü kendinden sonraki 5. dizede "midye" sözcüğüyle anlamsal olarak yinelenir. "midye" özünü (incisini) içinde barındıran kapalı olduğu durumda kendini korumaya alan bir tür deniz canlısıdır. 6. dize "kapalı, rahat" açıklamaları da anlamsal yinelemelerdir. 10. dize "yüz milyonlarlasın" diye seslendiği kişiyi koyuna benzetip "şürü" açıklamasıyla anlamı tamamlar. 4. dizede geçen, serçelerin telaşlı görünen hareketleri dışındaki en önemli özellikleri topluluk halinde yaşayıp gezmeleri, göç etmemeleri ve ekinlere büyük zararlar vermeleridir. Şiirin başında bu özelliği sezdirecek açıklamalar bulunmuyor. Özellikle onuncu ve on sekizinci dizelerden sonra, seslenilen kişinin etrafına zarar verdiği açıkça dile getiriliyor. Şiirin halkasının içinde döndükçe, görülen benzetmelerin baştan sona uyum içinde kullanıldığı, söz oyunlarıyla yinlendiği fark edilir. Akrep ve yanardağ etrafına zarar verdiği bilinen şeylerdir; ama serçelerin zarar verebilen canlılar olduğu ilk bakışta akla gelmeyebilir.

15 numaralı dizede tekrarlanan şiire ad olan "Dünyanın en tuhaf mahlukusun" ifadesindeki "mahluk" kavramı adı geçen benzetmeleri kendi başlığı altında toplar. "Akrep, serçe, midye, yanardağ ağzı, koyun, balık, üzüm" benzetmeleri taşıdıkları insana yakıştırılmayan olumsuz nitelikleriyle anlamsal ortaklık taşırlar.

18. dize "zulüm" sözcüğünün anlamı 20. ve 21. dizelerde farklı sözcüklerle yinelenir. "uçsak, yorgunsak, alkan içindeyse" halinde sıralanan sözcükler "zulüm"ü açıklamaktadır. "şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak" benzetmesi "zulüm"den gelen ezilme, eziyete maruz kalma anlamını sürdürür. "alkan" içinde olduğunu söyledikten sonra "şarap ve üzüm"den bahsetmesi, kan ve kırmızılık kavramlarını

yineler. Şair; sözü edilen kavramlarla, kendinden önceki ya da sonraki önermeleri destekleyen açıklamalarda bulunur. Bu bağlantıları kurarken şair; gereksiz sözcük kullanımına hiç yer vermez, konuşma diline yakın bir dille duygularını dile getirir.

### 2.2.3. Sesbilgisel Yinelemeler

Sesbilgisel yinelemeler adından da anlaşıldığı üzere harflerin, hecelerin veya uyakların incelendiği bölümdür. Bu şiirin başından sonuna sesbilgisel yinelemelerden ve aliterasyondan söz etmek mümkündür.

Akrep gibisin kardeşim, (1)  
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi. (2)

İlk iki dizede düz ünlülerden başka ünlü harf kullanılmamıştır. İlk iki kelimedede geçen ünlü harflerle sırasıyla son kelimedede karşılaşmak müzikal bir söyleyiş oluşturmuştur: A-E / İ-İ-İ / A-E-İ

Ünlü harflerle başlayan müzikalitenin ünsüz harflerin kullanımında da olduğu söylenebilir. İlk ve son kelimelerin arasındaki benzerlik önemlidir. A-K-R-E harflerinin son kelimedede bulunması (K-A-R-d-E-ş-i-m) ünlü harflerin oluşturduğu dairesel harekete uygunluk gösterir. Söyleyişteki bu canlılık şiire başlarken tekerleme akıcılığına yaklaşır.

2. dizede kullanılan harflerde de bir yineleme uyum söz konusudur: 6→K / 6→İ / 5→A / 4→R

“Serçe gibisin kardeşim, (3)  
Serçenin telaşı içindesin.” (4)

Bu bölümlerde yuvarlak ünlüye yer verilmemiş ve daha ince bir söyleyiş oluşturulmuştur. İki dizede yalnızca düz ünlüler bulunur: 8→İ / 7→E / 2→A / 1→İ

Benzetmede benzetilen unsur olan serçenin küçük ve narin bir kuş oluşuyla söylenişteki incelik uyum içindedir. Bu incelik, bir tek ünlü harflerle kısıtlı kalmamıştır. Ünsüz harflerin etkisi belki daha da çarpıcıdır; bunlar kulakta kuş cıvıltısı etkisi yaratır. Kullanılan ötümlü harfler şunlardır: 4→S, 3→Ç, 2→Ş

“Koyun gibisin kardeşim, (11)  
gocuklu celep kaldırınca sopasını (12)  
sürüye katılıverirsin hemen (13)  
ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye.” (14)

"Koyun" benzetmesi öne çıkarılan tipik özellikleriyle söyleyiş özellikleri benzerlik gösterir. Hiçbir harf öne çıkmaz, kulak tırmalamaz, söyleyişinde dahi bir sıradanlık söz konusudur. Buna karşın on ikinci dizede özellikle "c" harfinin duyuşsal bir ahenk yarattığı dikkati çekmektedir. Bu kullanımın özellikle "gocuklu celep" kısmında olması, bu harfin buraya kadar hiç kullanılmamış olması "celep"e dikkat çekmek için yapılmış özel bir durum olabilir. "Koyun" sesini çıkartmadan itaat ederken, güç "gocuklu celep"tedir. Yalnızca o sesini yükseltir.

Sıralı cümle şeklinde oluşturulan 11, 12, 13 ve 14. dizelerde "s" sesi yedi kere yinelenmiştir.

"Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse eğer" (20)

Ek yinelemeleri başlığında ele alınan şart kipi ve 1. tekil kişi ekinin yinelenmesi aynı zamanda sesbilgisel yinelemeye de örnek olma niteliği taşır.

#### 2.2.4. Metinsel Yinelemeler

Metinsel yinelemeler başlığında ihtiyaç duyulan yinelemeler "nakarat" bölümleridir. Kavuşta da denen bu bölümler her zaman tam bir cümle halinde bulunmayabilir. Özünlülük nakaratların, sözcük öbeklerinden başlayarak cümle yinelemesine, dize yinelemesine ve daha da ileri giderek birden fazla dize yinelemesine kadar uzanabileceğini söyler (2001: 126).

Bu şiirde cümle veya daha uzun bir nakarat örneği yoktur. Metnin tamamına yayılan, dize sonlarındaki kullanılan "kardeşim" hitabı metinsel yineleme örneğidir. İçten bir duygu ifadesi olan bu söz; içerik bakımından son derece sert ifadeler barındıran şiirin sarmalayıcı ifadesidir. Ötekileştirmeden kaçınarak söylemi eleştiriye vardırıran kullanımdır. Bir başka metinsel yineleme örneği de "gibi" edatıdır. Özgün benzetmelere fazlaca yer verilen şiirde kullanılan tek benzetme edatıdır. 1, 3, 5 ve 11. dizelerde olmak üzere toplam dört dizede "gibi" edatı yüklem görevinde yinelenmiştir. Sözcüğün sekiz defa tekrar edilmesi bir ahenk unsuru da sayılabilir.

#### 2.3. Önceleme

Şiir dilini günlük dilden farklı kabul etmekle birlikte Gökâl Alpaslan, şairlerin günlük dildeki sözcüklerin ruhunu şiirle görünür kıldığını; sözcüklerin çağrışım gücünü, anlamsal yoğunluğunu, vurucu yanını belirginleştirdiğini söyler (2010: 216).

Önceleme, şiir dilini günlük dilden ayıran en belirgin özelliklerdendir. Özünlülük'nün tanımında önceleme cümlede ve anlatımda herhangi bir dil ögesinin olağan yerinden daha önce kullanılmasıyla ya da bir metin içindeki anlatımda, hemen her yerde öncelenen öğeye yer verilerek yapılır (2001: 74). Şiirde örnekleri bulunan öncelemeleri "görsel, sözdizimsel öncelemeler ve anlam öncelemeleri" olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür.

### 2.3.1. Görsel Önceleme

Görsel önceleme anlamla bütünleşik olarak şiirde farklı şekiller oluşturmaktır. Dizelerin resimsel okumaya uygun hâle gelmesi olarak düşünülebilir. Edebiyatımızda Nâzım Hikmet’le ilk örnekleri bulunan bu önceleme şekli, bu şiirde dikkat çekici biçimde kullanılmıştır. Aynı tür benzetmelerin geçtiği dizelerde bu tür öncelemeler yoktur.

Şairin daha farklı yapıda ve daha yüksek ses tonuyla söylediği bu dizeler tırmanma örneği oluşturur ve aktarılan duyguların artışı tırmanma ile sunulur. Görsel olarak sıradışılığı oluşturan ilk bölümdür:

“Bir değil, (8)  
beş değil, (9)  
yüz milyonlarlasın maalesef.” (10)

16 ve 17. dizelerde başka bir görsel öncelemeyle daha karşılaşılır. Şair Hayalî’den aktardığı pastiş görsel önceleme ile şiirden ayrı tutar ve hemen hemen herkesin bildiği bu dizeyi hatırlatır:

“hani şu derya içre olup (16)  
deryayı bilmiyen balıktan da tuhaf” (17)

Diğer görsel öncelemeler 19, 22, 23 ve 24. dizelerdedir. Bu öncelemelerin bir başka ortak özelliği daha vardır, o da seslenen kişinin açıkça, çok net olarak suçlandığı kısımlar olmalarıdır:

“Ve bu dünyada, bu zulüm (18)  
senin sayende. (19)  
Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse eğer (20)  
ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak (21)  
kabahat senin, (22)  
— demeğe de dilim varmıyor ama — (23)  
kabahatin çoğu senin, canım kardeşim!” (24)

### 2.3.2. Sözdizimsel Önceleme

Şiir dilinde sözcükler istenildiği biçimde sıralanabilir. Şiiri yaramaz bir çocuğa benzetir ve onu kesin kurallara, kuramlara sığdırmanın, sürekli elde tutabilmenin mümkün olmadığını söyleyen Gökâl Alpaslan’a göre her şiir yeni bir dil oyunudur (2012: 31-32). Sözdizimsel önceleme, yazı dilinde çoğunlukla devrikleme biçiminde ortaya çıkar. Devrik tümcelerin sözcük sıralaması ise dilbilimsel deyişbilimde tümcelerin yüzeysel yapıları göz önüne alınarak incelenir (Özünlü 2001: 98). İncelenen şiirde devrikleme, bağlaç öncelemesi ve ara cümle kullanımı göze çarpar.

### 2.3.2.1. Devrikleme

Şiirsel dil kullanımında çeşitli nedenlere dayanarak devrik cümleyle (yüklemi sonda olmayan cümleler) yaygın olarak karşılaşılır.

*Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiirinde 24 dizenin yalnız 4, 6, 17, 19, 22. dizeleri kurallı cümlelerden oluşur. Geri kalan bütün dizeler "kardeşim (6), maalesef, hemen, yani, ama, canım kardeşim" kelimeleriyle bitiyor ki bunların hiçbiri yüklem görevinde değildir.

### 2.3.2.2. Bağlaç Öncelemesi

Sözdizimsel öncelemeye en belirgin örnek "ve" bağlacının sıradan olmayan cümle dizilişinde kullanılmasıdır. Beş kez kullanılan bu bağlaç her kullanımda cümle ve dize başındadır. Bu *polysyndeton* adı verilen bir şekildir:

"Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim. (7)

ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye.(14)

Ve bu dünyada, bu zulüm (18)

senin sayende. (19)

Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse eğer (20)

ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak" (21)

### 2.3.2.3. Ara Cümle

Cümlelerin kuruluşuna katılmayan, yani öge olmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan unsurlardır. 23. dizede kullanılan kalıp bir ara cümledir. Seslenen kişinin kendi iç konuşmasıdır. Benzetmelerinin bütün sertliğine rağmen karşısındaki şahsa ya da şahıslara üzüldür, onları kırmaktan çekinir. Hâlbuki içine düşürüldüğü hayat dayanılmaz sıkıntılar barındırır.

"-demeğe de dilim varmıyor ama- (23)

kabahatin çoğu senin, canım kardeşim!" (24)

### 2.3.3. Anlam Öncelemeleri

Anlama erişmede nesnel veri olan sözcükler, birbirleriyle ilişkiye bambaşka yollarda girebilirler. Her sözcük; akla gelen ilk anlamında olamayacağı gibi, ikincil ya da üçüncül anlamından ibaret de değildir. Dünyadaki her şey dille ilgilidir. Eagleton sözcüklerin özünün kendinin ötesine işaret etmek olduğunu söyler ve ekler: "onları kendi içlerinde değerli şeyler olarak kavramak aynı zamanda onların gönderme yaptıkları dünyada daha derin bir biçimde hareket etmektir" (2011: 110).

Geneksel öğretilerde söz sanatı olarak tanımlanan kavramlar üslup biliminde önceleme olarak ele alınır. *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiirindeki anlam incelemeleri aşağıdaki gibi sınıflanır:

### 2.3.3.1. Benzetme

Tam bir benzetme; nitelikçe güçsüz olan yani benzeyen, nitelikçe üstün olan yani benzetilen, benzetme edatı ve benzetme yönünden oluşur. Dilçin'in de tarif ettiği gibi benzetme sözü daha etkili duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir (2004: 405). Şiirde dört ögesi hepsinde bulunmasa da örneği en çok bulunan önceleme türü benzetmedir. İlk dizelerde başlayan benzetme örneğinde benzetme yönü kullanılmamıştır:

“Akrep gibisin kardeşim,” (1)

İkinci dizelerde benzetilen ögesi kendi içinde bir de kişileştirme barındırır:

“korkak bir karanlık içindesin akrep gibi.” (2)

“Gibi” edatıyla kurulan benzetme örnekleri sıklıkla aynı biçimde kurulmuştur:

“Serçe gibisin kardeşim, (3)

serçenin telaşı içindesin. (4)

Midye gibisin kardeşim, (5)

midye gibi kapalı, rahat.” (6)

“Koyun gibisin kardeşim,” (11)

Benzetmenin dört ögesinin bulunabildiği dizeler 7 ve 11 numaralılardır:

“Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun, kardeşim.” (7)

“ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak” (11)

Burada yani 11 numaralı dizelerde öncelik - sonralık ilgisi bulunur. Öncelik – onralık ya da Çolak'ın aktarımıyla evveliyet - âhiriyyet ilgisinde bir şey, sonradan alacağı durumun adıyla anılır (2011: 101). Ortada insanları kullanma, onların bazı özelliklerinden faydalanma vardır. Buna uygun ortam hazırlayanlar suçlanan kişilerdir. Olumsuzluklar, şiirde eleştirilen kişilerin yanlış tutumları yüzünden sürer ve bu yanlış tutumlar şiirde kabahate karşılık gelir.

### 2.3.3.2. Eğretileme / Deyim Aktarması / İstiare



Eğretilemede ögeler birbirlerine tam olarak benzemezler. Fakat taşıdıkları ortak niteliklerle birbirlerini çağrıştıracak şekilde karşılarlar. Eğretilemenin açık ve kapalı olmak üzere iki çeşidinden bahsedilebilir.

Şiire adını veren ve 15. dizede de geçen "Dünyanın en tuhaf mahluku" ifadesinde açıkça benzetilen söylendiği için açık eğretileme örneği görülür.

Öncesinde benzetilen ögesi söylenmiş olsa da diğer 12, 13 ve 14. dizelerde "koyun" sözcüğü kullanılmamıştır. Sahip olunan özelliklerin söylenip benzetilenin tahmin ettirildiği bu önceleme türü kapalı eğretilemedir:

"gocuklu celep kaldırınca sopasını (12)  
sürüye katılverirsin hemen (13)  
ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye." (14)

### 2.3.3.3. Düzdeğişmece / Ad Aktarması

Benzeyene anlamca yakın herhangi bir öge kullanılarak iç-dış, eser-yazar, parça-bütün, neden-sonuç gibi ilgiler söylenerek başka yön kastedilir. 21. dizede bunun örneğini görmek mümkündür.

"ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak" (21)

Üzüm ezildiğinde suyu ve posası ayrılır, belli işlemlerden geçtikten sonra şarap haline gelir. Bu önceleme örneğinin parça-bütün ilişkisi taşıdığı söylenebilir.

### 2.3.3.4. Karşıtlam / Tezat

Birbiriyle çelişkili kavram veya sözcükler bir arada kullanılır. Şiirin tamamında olumsuz ifadelerle birisine seslenilirken sık sık "kardeşim" hitabının yinelenmesi bir tezat oluşturur.

"Ve bu dünyada, bu zulüm (18)  
senin sayende." (19)

"zulüm" kelimesi bütün şiirin odak noktası sayılabilir. "senin sayende" dediği bu "zulüm" ıstırap sebepleridir. "sayende" sözcüğünde anlamsal bir önceleme söz konusudur; çünkü bu sözcük olumlu bir anlam taşıırken burada "yüzünden" anlamında kullanılmıştır. Bütün sinirine rağmen kardeşim diye hitap ettiği kişiye böyle bir sözcük kullanmasının sebebi kinayeli söyleyiş olabilir.

## 2.4. Sapma

Sapma, şairin kendine has, olağan dışı kullanımlarıdır. Özünlü sapmayı bir şairin gerek kurgu ve yapıda, gerek dil kullanımında oynadığı oyunun belirginleştiği alan olarak aktarır (2001: 78). Değişbilimsel incelemelerde özgünlükle oluşturulan, şiiri düz

yazıdan ayıran en önemli noktalardan biridir. Bilindik kuralların değiştirilerek kullanılması şeklinde özetlenebilen sapmalar, farklı alt başlıklarda inceleyebilir.

#### 2.4.1. Yazımsal Sapmalar

Şiirin yazı düzeninde olan değişikliklerdir. Yazı düzenindeki bütün olağandışı kullanımlar bu başlıkta ele alınabilir. Şiir; serbest müstезat örneği olmasıyla klasik şiir kalıplarından çıkmıştır. Bunun yanında dizelerin farklı dizilişleri yazımsal sapma örneğidir.

En genel haliyle, olağan dil yapılarının dışına çıkmak olarak tanımlanan *sapmanın* şiirin yapısıyla, görselliğiyle ilgili olan halidir. *Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiiri şekilsel sapma örneklerinin sık kullanıldığı bir metindir.

Anlamı genişletmek, söylenenlere görsel somutlama katmak veya vurgu yapmak gibi farklı amaçlarla oluşturulan yazımsal sapmalar aşağıdaki gibidir. 8, 9 ve 10. dizelerdeki açılma ya da tırmanma gittikçe artan kalabalığı somutlar şekilde devam eder:

“Bir değil, (8)  
beş değil, (9)  
yüz milyonlarlasın maalesef.” (10)

...

“hani şu derya içre olup (16)  
deryayı bilmiyen balıktan da tuhaf. (17)

Ve bu dünyada, bu zulüm (18)

senin sayende. (19)

Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse eğer (20)

ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak (21)

kabahat senin, (22)

— demeğe de dilim varmıyor ama — (23)

kabahatın çoğu senin, canım kardeşim!” (24)

Dolaylı alıntı olan 16 ve 17. dizeler diğer önceleme ve sapma kullanımlarının yanı sıra şekilsel sapma ile de belirginleşir. 18. dizeden şiirin sonuna kadar keskin ifadelerle açıklamalar yapılır. Buralardaki şekilsel sapmalar da durumun ciddiyetini ve vurgusunu artırır. Bu görsel sapma kullanımı aynı zamanda şiire anlamına uygun şekilde bir sıradışılık katar.

Alışlagelen kullanımıyla, her dizenin başında ilk harflerin büyük oluşu şiire has bir özelliktir. Bu şiirde farklı dizelerde devam eden sıralı cümleler vardır. Devam eden cümleler dize başında olsa dahi küçük harfle başlar ve bu özellik şiirin tamamında kullanılır. Her dizenin başındaki ilk harfin küçük olarak kullanılması ses tonunun korunduğu, vurgunun cümle başında olmadığını da gösterir:

“Akrep gibisin kardeşim, (1)

korkak bir karanlık içindesin akrep gibi." (2)

#### 2.4.2. Sözcüksel Sapmalar

Sözcüklerde kök ve eklerin alışılmışın dışında birleşmesiyle ortaya çıkar. "Olağan dilbilgisi ve sözcük bilgisi dışındaki sözcüklerin şairler tarafından yeni biçimlerde yaratılması bu tür sapmalara örnektir." (Öznlü 2001: 146). Aksan'a göre bu kullanımla şair, dilde bulunmayan göstergelerden yararlanır (2005: 167).

10. dizede geçen "yüz milyonlarlasın" sözcüğünün kullanımı olumsuz özellik taşıyan bir gruba yöneliktir. Benzer bir durumda bu sözcük "yüz milyonlarcasın" şeklinde kullanılır; ancak bu sapma örneği yüz milyonlarla birlikte aynı olumsuz özellikleri taşıyan kişiye yöneliktir. "ile" edatının kattığı birliktelik anlamı, zincirin bir sonraki halkası olan koyun sürüsü benzetmesiyle ilişki içine girmektedir. Şairin anlam yinelemesine de katkıda bulunduğu bu kendine has kullanımı şöyledir:

"Bir değil, (8)

beş değil, (9)

yüz milyonlarlasın maalesef." (10)

#### 2.4.3. Anlamsal Sapmalar

Anlamsal sapmalar, şiirdeki olağandışlıkların söz sanatı şeklindeki özgün biçimleridir. Öznlü, dizelerde alışılmamış sözdizimi varsa, alışılmamış sözcük seçimlerinden dolayı yapılan alışılmamış bağdaştırmalar bulunuyorsa, ya da bu sayılan eğilimlerin her ikisi de birlikte kullanılıyorsa, dizeler arasında sapma vardır der (2001: 54-55). Bir etkileme ve anlatımı güçlendirme unsuru olan bu özellik için Aksan ise zihinlere yeni tasarım üşüşmesini sağlayan bir dil olayı açıklamasını yapar (2005: 151). Bu kullanımla göstergeler, özgün şekilde bağdaştırılarak aktarmalar ortaya çıkarır.

Şiirdeki göstergeler özgün sapmalar yaratmıştır. Bu sapmalardaki özgünlük hayal gücünün sınır tanımazlığından gelir. Anlamsal sapma örnekleri "Akrep" benzetmesinin 2. dizede "korkak bir karanlık içinde" oluşu, 4. dizede "serçenin telaşı", 6. dizede "midyenin kapallığı, rahatlığı", 7. dizede ise "yanardağ ağzının korkunçluğu" örnekleri gibi geleneksel şiir algısında alışık olunmayan türdendir.

21. dizede "ve hâlâ şarabımızı vermek için üzüm gibi eziliyorsak" söyleminde anlamsal sapma mevcuttur. Seslenilen kişi şarap yapımında hammadde olan üzüme benzetilmiştir. Üzümün suyu ayrılırken uğradığı ezilme işlemi ile insanların çektiği eziyet arasında bir bağ kurulmuştur.

#### 2.4.4. Tarihsel Dönem Sapmaları

Sapma başlıklarımızı sonuncusu olan tarihsel dönem sapmaları, sözcüklerin içinde bulunulan zaman diliminin dışında bir kullanıma sahip olmasıyla kendini göstermektedir. Özünü, şairlerin çoğunun salt yaşadıkları tarih döneminde kullanılan dile bağlı kalmayıp şiirlerinde zaman zaman eski dönemlerdeki sözcükleri kullanmak (archaism), zaman zaman da yeni yeni sözcükler yaratarak geleceğe dönük girişimlerde bulunmak (neologism) gibi yönelimler gösterdiğini düşünür (2001: 153). Buna göre sapmaları tespit edebilmek, okuyabilmek için zamanın dil dizgesine hâkim olmak gerekir. Mevcut dönemdeki dil kullanımlarını bilip, farklı dönemlerdeki şekillere aşına olmadan tarihsel dönem sapmaları anlamlandırılmaz. Welles ve Warren (2001: 205) gündelik dilin, hatta yazın dışı dilin ne olduğunu bilmeden, zamanın değişik toplumsal dillerinin ne olduğu konusunda bilgi edinmeden, üslup biliminin izlenimciliğin ötesine geçemeyeceğini anlatırlar. Eski dönemdeki söyleyişlerin kullanılmasıyla dilde alt katmanlara inmek, anlamda eskiye dayanan durumlara gönderme yapmak olarak yorumlanabilir.

“hani şu derya içre olup (16)  
deryayı bilmiyen balıktan da tuhaf.” (17)

Şair, Hayalî’den aktardığı pastişini aynen kullanmamıştır. Bu şiire gönderme yaptığı kesindir. Şekilsel sapma ve “içre” ifadesinde olduğu gibi bu cümleyi tırnak içine almadığı halde “hani şu” göndermesi ile bu kısmın alıntı olduğunu vurgular ve meşhur dizeyi okura hatırlatır. Özünü’nün yaklaşımına göre bu durum bilimsel zamandışılık olarak bilinen Anachronism ile (2001: 154) yani eski dönem insanların ve olayların anlatım dilini, eski tamlamaları ve betimlemeleri kullanmak şeklinde açıklanabilir. Bu kullanımın şiirdeki rolü hem somutlama yöntemini kullanarak anlamaya direnen kitleye dokunabilmektir hem de mevcut sorunun geçmişte dizelere dökülmüş hâlini hatırlatmaktadır.

#### Sonuç

*Dünyanın En Tuhaf Mahluku* şiiri deyişbilimsel çözümleme ışığında okunduğunda günlük dilde görülen ses olaylarının söyleyişe yansıdığı tespit edilmiştir. Toplumda konuşulan Türkçeyi şiire tam olarak yansıtmasının yanında şairin bu Türkçeyi anlamla ve duygulanıma göre kullandığı da görülür. Üstelik şairin kendine has kullanımlarını da barındıran şiirdeki sözcük seçimleri, ses olayları ve sapmalar; şiirin anlamını çeşitli yönlerden destekleyerek yükselen bir söyleyiş yakalar.

Şiirde dize sonu uyak düzenine bağlı kalmak yerine aliterasyon, ses düşmeleri ve değişimleri ile ahenk oluşturulur. Yinelemeler aracılığıyla şiirin başından sonuna, eleştirilen olumsuzluk, farklı benzetme veya cümlelerle pekiştirilir. Sesbilgisel yinelemeler, bulunduğu dizedeki anlam özelliklerine uygun bir dağılım gösterir. Pastiche

yapılan dizelerde şairin savunduğu görüşe destek bulduğu ve çok sayıda insana yüklenebilen tepkisizliğin, farkındalık probleminin eskilere dayandığını görülür. En küçük birim olarak harflerin ses çağrışımlarının anlama örtüşmesi şiirin kendine has bir üslûba sahip olmasını sağlar. Sesler duyguların dışavurumu görevini üstlenmiştir. Seçilen kelimeler şiirdeki duygu durumunu net olarak yansıtır. Şairin yinelemelerle tekrar tekrar vurguladığı ifadeler, hedef kitlenin duyarsızlığına tepki niteliğinde kullanımlardır. Özellikle sıkça kullanılan benzetmeler, aynı yapıda kurulan cümleler birbirini takip ederek üslûpta tutarlılık yakalanır. Toplumsal eleştiri örneği olan bu şiirde anlam harflerden dizelere kadar üslûbun el verdiği her birimle desteklenir. Şekilsel sapmalarla şiirin olanakları genişletilmiş ve dalgalanmalar dizelerde somut hâle gelmiştir. Gerek şekilsel düzenleme gerekse ses, ek ya da sözcük düzeyindeki kullanımlar şiirin görsel ve işitsel olarak hareketini ortaya koymasındır. Bütün bunlar şiirdeki anlamı algı boyutunda görülür ve iştilir hâle getirir.

## Kaynakça

- Aksan, Doğan (2005). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Doğan (2007). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, Doğan (2009), *Nâzım Hikmet Şiirinin Gücü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çetişli, İsmail (2003). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çolak, Veysel (2011), *Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?*, İstanbul: İkaros Yayınları.
- Dilçin, Cem (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eagleton, Terry (2011). *Şiir Nasıl Okunur* (Çev. Kaya Genç). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Eco, Umberto (1995). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları.
- Gökalp Alpaslan, G. Gonca (2010). “Hangi Çılgın Bana Zincir Vuracakmış? Şaşarım!”. *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*. Yay. Hzl. Hasan Akay ve M. Fatih Andı. İstanbul: Hat Yayınevi. 213-220.
- Gökalp Alpaslan, G. Gonca (2012). ““Kerem Gibi” Şiirine Değişimsel Bir Bakış”. *Şerif Aktaş’a Armağan*. Yay. Hzl. Prof.Dr. Yakup Çelik. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları. 31-50.
- Özünlü, Ünsal (2001), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Öztekin, Özge (2010). *Çelebizâde Âsım Divan*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Ran, Nazım Hikmet (2009), *Yatar Bursa Kalesinde, Bütün Eserleri: 4*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Todorov, Tzevetan (2001), *Poetikaya Giriş*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Wellek, Rene ve Warren, Austin (2001). *Yazın Kuramı* (Çev. Yurdanur Salman, Suat Karantay). İstanbul: Adam Yayınları.